

DR. RAIMONDAS KUODIS
EKONOMIKOS ANALITIKAS

SENAI KRITIKUOJU DABARTINĘ RENOVACIJOS SCHEMĄ, BET NEMAŽAI POLITIKŲ, ŽURNALISTŲ IR PAPRASTŲ INTERNETO KOMENTUOTOJŲ, REGIS, VIS DAR NESUPRANTA ŠIOS KRITIKOS ESMĖS. TODĖL ŠIAME STRAIPSNYJE DAR KARTĄ APIE TAI, KUR GLŪDI TA ESMIŲ ESMĖ.

Dar kartą apie renovaciją

Kaip rodo faktinė žmonių elgsena, jie renovacijos nenori. Priešingu atveju ji vykta savanoriškai ir greitai. Apie pagrindines priežastis šių eilučių autoriaus buvo kalbėta ne kartą: senyvi ar valstybės remiami žmonės neturi paskatų dalyvauti šiame projekte, kiti bijo imti paskolas, tretieji yra pasiturintys, ir jiems vis tiek, ar jie moka už šilumą keliais šimtais daugiau, ir t. t.

Tai patvirtina ir, tarkim, neseniai pavišinta žurnalo „Veidas“ sociologinė apklausa. Ji rodo, kad dauguma žmonių namo renovuoti nenori ir netiki, kad masinė renovacija artimiausiu metu prasidės, tai yra mano, kad ji vyks kaip ir iki šiol – po keliasdešimt namų per metus.

Bet svarbiausias klausimas, kurį kelia žmonės, yra tas, ar daugiabučio renovacija jiems apsimoka *finansiskai*, tai yra ar po renovacijos žmonės mokės mažiau nei prieš ją. Šį klausimą ir laikau svarbiausiu, o neigiamas atsakymas į jį ir yra ligšiolinės renovavimo schemos kritikos pagrindas.

Tad jei renovacija daugumai žmonių finansiškai iš esmės neapsimoka, kodėl, būdamas ekonomistas, atkakliai teigiu, kad ją vis tik reikia vykdyti, ir masiškai? Ar čia ne loginis prieštaravimas?

Prieštaravimo nėra, atsakymas toks – žmonėms ji apsimoka *netiesiogiai*. Jei žmonės to nesupranta, nes žiūri tik į tiesioginį jų pačių sąnaudų ir naudos balansą, jie priešinsis tokiam projektui. Tai iš esmės ir matome.

AGREGAVIMO PARADOKSAS

Ar gali būti verta nacionaliniu mastu vykdyti projektą, kuris neapsimoka pavieniams visuomenės nariams? Argi ekonomika nėra šių pavienių individų visuma, ir tai, kas galioja mikrolygmeniu, turi galioti ir makrolygmeniu?

PAGRINDINIS ARGUMENTAS – ATNAUJINTAS NAMAS SUVARTOS MAŽIAU ENERGIJOS. TAČIAU VERTA ATKREIPTI DĖMESĮ IR Į TAI, KAD PO RENOVACIJOS PASTATAS ATRODO VIZUALIAI GRAŽIAU. O TAI TAIP PAT „AUGINA“ NEKILNOJAMOJO TURTO KAINĄ.

IŠ ESMĖS NEAPSIMOKA...

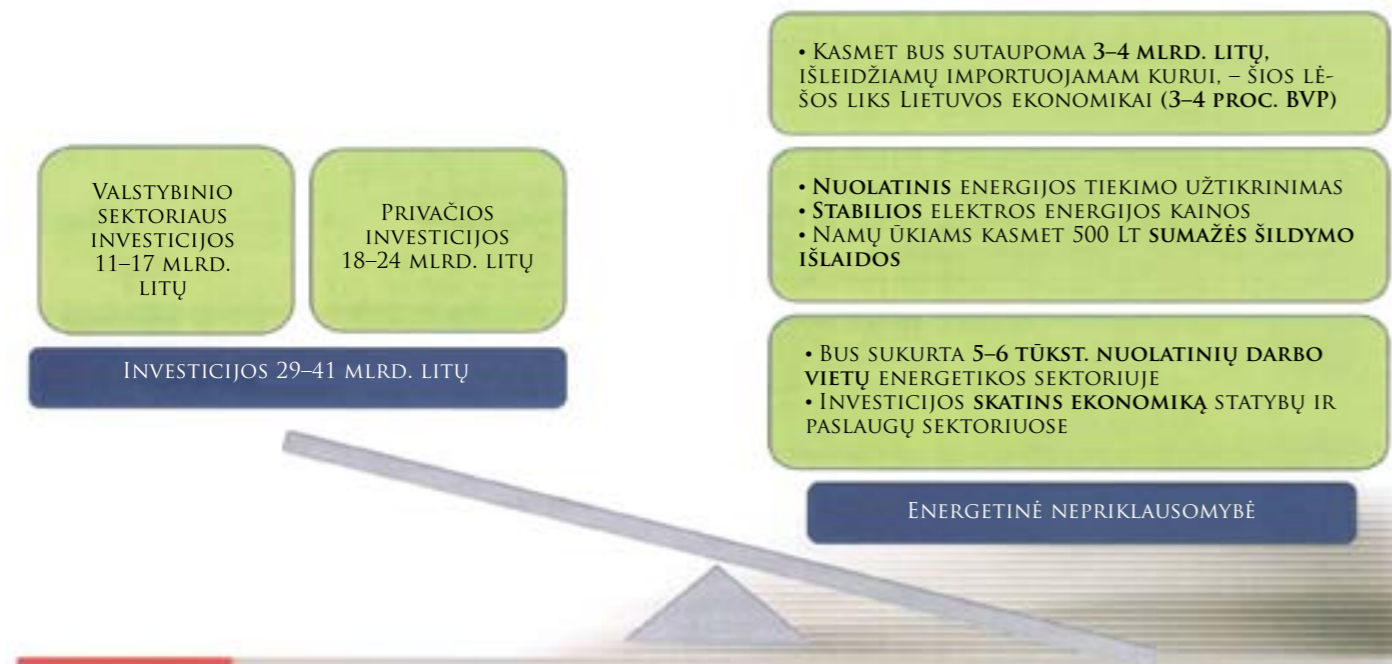
Prieš kelerius metus vienoje konferencijoje mano parodyti skaičiavimai atskleidė (apie juos netrukus), kad žmonės iš tikrųjų po renovacijos mokės *daugiau mažiau tiek pat*, kaip ir be jos, nes sumažėjusias sąskaitas už šildymą atsvers palūkanų mokėjimai ir paskolos grąžinimas. Taip yra visai neatsitiktinai, nes „valstybės remiami 15 proc.“ ir buvo apskaičiuoti taip, kad standartinio buto gyventojas po renovacijos mokėtų ne daugiau nei anksčiau, bet iš esmės tiek pat. Štai kodėl valstybė kompensuoja ne 10, ne 20 proc. ar kokią kitą renovacijos išlaidų dalį.

Žinoma, ant gyventojų svarstyklių lėkštelės yra ir kitų dalykų, ne tik finansinių. Ir panašu, kad tie papildomi veiksniai (ilgam užsikranta paskola, neapibrėžtumas dėl renovacijos kokybės, kainos ir kiek pavyks sutaupyti šilumos, įprasto gyvenimo sutrikdymas atnaujinant pastatą ir pan.) nusveria kitą svarstyklių lėkštelę (kiek didesnė būsto kaina, bet jei žmogus buto nesirengia parduoti, tai nuo to jam iš esmės nei šilta, nei šalta).

Ne, ne ir dar kartą ne! Tie, kurie rimčiau mokėsi ekonomikos, žino tokią sąvoką kaip *agregavimo klaida* (angl. *fallacy of composition*). Tai klaidinga išvada, kad visumai galioja tas pats teiginys, kuris teisingas visumos sudedamosioms dalims.

Pavyzdys – seniai mirusio garsaus ekonomisto, makroekonomikos pradininko Johno Maynardo Keyneso (1883–1946) taupymo paradoksas: jei pavieniai žmonės staiga nusprendžia taupyti daugiau (nes bijo, kad ateina neramūs laikai), tai jie daugiau iš esmės nesutaupys, nes jų sprendimas sumažina visuminę paklausą, sugriauna ekonomiką, sumažina žmonių pajamas ir jie net gali baigti su mažesnėmis santaupomis nei prieš sprendimą „daugiau sutaupyti“.

Gyvenime yra ir kitų pavyzdžių. Jei vienas žmogus sąlėje atsistos, kad geriau matytų spektaklį, visi baigs žiūrėti stovėdami ir nė vienas geriau nematys. ▶

PARADOKSAS RENOVACIJOS PAVYZDŽIU

Kaip šis paradoksas gali būti pritaikytas renovacijos atveju? Apie tai neseniai kalbėjau Seimo Ekonomikos komitete ir keliose konferencijose, ekonomisto žvilgsniu įvertindamas neseniai parengtą Nacionalinę energetinės nepriklausomybės strategiją, kurios *idea fix* yra tokia (žr. paveikslėlį): investavus keliasdešimt milijardų litų (kai rė svarstyklių pusė), 3–4 mlrd. litų, dabar išleidžiamų importuojamam kurui, „liks Lietuvos ekonomikai“ (dešinė pusė).

ĮSIVAIZDUOKIME, KAD GYVENAME RACIONALIŲ PILIEČIŲ LIETUVOJE. TARKIM, JIE VISI SUVOKIA, KAD FINANSIŠKAI KIEKVIENAM INDIVIDUALIAI RENOVACIJA IŠ ESMĖS NEAPSIMOKA, BET SUPRANTA, KAD JI APSIMOKA NETIESIOGIAI, – INDIVIDUALIAI NEAPSIMOKANTI RENOVACIJA, JEI BŪTŲ VYKDOMA, LEISTŲ ĮDARBINTI KELIAS DEŠIMTIS TŪKSTANČIŲ TAUTIEČIŲ, DĖL TO PAGYVĖTŲ EKONOMIKA.

Tokia klaidinga išvada gauta dėl to, kad šioje strategijoje investicijos *nieko nekainuoja!* Iš tikrųjų padarius tokias dideles investicijas (beje, Lietuvos energetikos institutas strategijoje suskaičiavo daugiau nei 50 mlrd. litų investicijų), energijos importą *pakeis* už valstybės skolą

mokamos palūkanos (nuo 11–17 mlrd. litų) ir grąža privatiems (daugiausia užsienio, jei statysim naują atominę elektrinę) investuotojams (nuo 18–24 mlrd. litų). 3–4 mlrd. litų – tikėtina grąža nuo 50 mlrd. litų. Bent jau skaičiaus eilė logiška... Todėl tuo pat metu sumažinti dar ir šildymo išlaidas namų ūkiams (500 litų kasmet, arba beveik 100 litų per šildymo sezono mėnesį) nėra tikėtina...

Taigi, 3–4 mlrd. litų *neliks* Lietuvoje, nes, padarius tokias milžiniškas investicijas, šią sumą, šiuo metu išleidžiamą importuojamam kurui pirkti, pakeistų mokama grąža privatiems investuotojams ar valstybės kreditoriams. Tad kas lieka Lietuvoje, o gal iš viso nieko? Šalyje *lieka dalis pačių investicijų*, kurios sukurs *laikinas* darbo vietas tol, kol jos bus daromos!

Grįžkime prie renovacijos, kuri yra geriausias pavyzdys šiam, atrodytų, paradoksui iliustruoti. Pagal dabartinę LR Vyriausybės schemą standartinis renovuotas dviejų kambarių butas mokės beveik tokią pačią sąskaitą prieš renovaciją ir po jos, todėl, kaip minėjau, finansiniu požiūriu namų ūkis iš esmės abejingas renovacijai. Tačiau yra vienas milžiniškas „bet“ – valstybė makrolygmeniu laimi iš tokios energijos importo (daugiausia dujų) konversijos mokamomis palūkanomis, nes renovacijai išleista suma lieka Lietuvoje ir kuria laikinas darbo vietas. Štai kodėl teigiu, kad tai valstybinės svarbos reikalas.

Paskaičiuokime (žr. skaičiuoklę, kurią galite rasti www.ekonomika.org). Pavyzdžiui, nerenovuotas tipinės šeimos dviejų kambarių 60 kv. m butas prieš renovaciją kiekvieną šildymo sezono mėnesį (tokių mėnesių yra šeši) moka po 375 litus (= 25 kWh/m² · 60 m² · 0,25 Lt už 1 kWh). Po renovacijos, tarkim, sutaupoma 50 proc. šilumos, ir mė- ▶

Dvi dienos pasauliui išragauti!

Gegužės 27 ir 28 d.,
Šiuolaikinio meno centras,
Vokiečių g. 2

TARPTAUTINĖ VYNO PARODA

Informacinis rėmėjas

VALSTYBĖ

Renginį organizuoja

2 KAMBARIŲ BUTAS (60 M ²)	MĖNUO														
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	IŠ VISO		
IKI RENOVACIJOS															
SENA SĄSKAITA UŽ ŠILDYMĄ	375	375	375	0	0	0	0	0	0	0	375	375	375	2 250	
IKI RENOVACIJOS IŠ VISO														2 250	
PO RENOVACIJOS															
NAUJA SĄSKAITA UŽ ŠILDYMĄ	0,5	187,5	187,5	187,5	0	0	0	0	0	0	187,5	187,5	187,5	1 125	
PALŪKANOS	0,03	42,5	42,5	42,5	42,5	42,5	42,5	42,5	42,5	42,5	42,5	42,5	42,5	510	
PASKOLOS GRĄŽINIMAS	20	71	71	71	71	71	71	71	71	71	71	71	71	850	
PASKOLA	17 000	PO RENOVACIJOS IŠ VISO													2 485
MĖNESIO ŠILDYMO IŠLAIDŲ IKI RENOVACIJOS APSKAIČIAVIMAS															
KWH/M ²	25														
KWH BUTUI	1 500														
LITŲ UŽ 1 KWH	0,25														
IŠ VISO LITŲ	375														
LITŲ UŽ 1 M ²	6,25														

nesio sąskaita už šildymą tampa dvigubai mažesnė (187,5 lito). Tačiau gyventojas pradeda mokėti: a) valstybės garantuojamas 3 proc. palūkanas už paskolą renovacijai (pavyzdžiui, nuo 17 tūkst. litų, nes jei renovacija, tarkim, kainuoja 20 tūkst. litų butui, o valstybė padengia 15 proc. paskolos, gausime 17 tūkst. litų) kiekvieną mėnesį (ne tik šildymo sezonu), ir b) po truputį gražina paskolą (po 71 litą per mėnesį, jei paskola paimta 20 metų).

Šiame puslapyje matome (raudonai pažymėti skaičiai), kad žmogus po renovacijos išleidžia net daugiau nei prieš renovaciją – 2 250 litų per metus iki renovacijos ir 2 485 litus per metus po renovacijos. Žinoma, kiekvieno daugiabučio situacija skirtinga, bet esmę pagauti nesunku – jei ir sutaupysit pinigų, tai labai nedaug, o renovacija geriausiu atveju atsipirks po kelių dešimtmečių. Bėda ta, kad daugumai žmonių toks laiko horizontas jau nebeįdomus. Ir ne tik senyviems žmonėms.

ANTRA MIRUSIO EKONOMISTO IDĖJA

Įsivaizduokime, kad gyvename racionalių piliečių Lietuvoje. Tarkim, jie visi suvokia, kad finansiškai kiekvienam individualiai renovacija iš esmės neapsimoka, bet supranta, kad ji apsimoka netiesiogiai, – individualiai neapsimokanti renovacija, jei būtų vykdoma, leistų įdarbinti kelias dešimtis tūkstančių tautiečių (daugiausia bedarbių kaimo vyrų, kurie prieš tai dirbo statybų sektoriuje), dėl to pagyvėtų ekonomika, ir net jei esate ne statybininkas, o bandelių kepėjas, jūs laimėsite dėl tokios gyvesnės ekonomikos, ypač nuosmukio metu.

Bet čia susiduriame su dviem problemomis. Pirma, manymas, kad žmonės suvokia, jog renovacija jiems apsimoka netiesiogiai, yra naivokas. Antra, netgi suprantant tokio projekto naudą, atsiranda klasikinė zuikiavimo problema – tegu kiti renovuoja savo namus, taip pagyvindami ekonomiką, o aš pabūsiu zuikiu, tai yra džiaugsiuosiu ekonomikos pagyvėjimo vaisiais, bet išvengsiu rūpesčių,

susijusių su renovacija. Tokioje situacijoje visiems apsimoka būti zuikiais, todėl projektas, natūralu, žlugs.

Ekonomistai visa tai vadina koordinavimo nesėkme (angl. *coordination failure*) – visuomenė be išorinės pagalbos nesugeba susitelkti makroekonomiškai prasmingiems projektams. J. M. Keynesas ir jo pasekėjai tokiu koordinacijos sutrikimo atveju siūlė įsikišti valstybei, kuri, suvokdama minėtus paradoksus, tampa koordinatore visuomenės narių vardu.

DAUGUMA ŽMONIŲ NAMO RENOVUOTI NENORI IR NETIKI, KAD MASINĖ RENOVACIJA ARTIMIAUSIU METU PRASIDĖS, TAI YRA MANO, KAD JI VYKS KAIP IR IKI ŠIOL – PO KELIASDEŠIMT NAMŲ PER METUS. BET SVARBIAUSIAS KLAUSIMAS, KURĮ KELIA ŽMONĖS, YRA TAS, AR DAUGIABUČIO RENOVACIJA JIEMS APSIMOKA FINANSIŠKAI. ŠĮ KLAUSIMĄ IR LAIKAU SVARBIAUSIU, O NEIGIAMAS ATSAKYMAS Į JŲ IR YRA LIGŠIOLINĖS RENOVAVIMO SCHEMOS KRITIKOS PAGRINDAS.

Dėl to nuo pat pradžių ir siūliau renovaciją vykdyti valstybei, nes dabartinės pastangos įtikinti gyventojus primena virvės stūmimą ar bandymą išspausti užkimštą dantų pastos tūbelę. Tiesa, kaip teigia kai kurie viešojo gyvenimo komentuotojai, keliasdešimt milijonų litų kainuosiantis renovacijos viešinimas gali būti svarbiausias projekto tikslas kai kuriems su tuo susijusiems politikams. Tokiu atveju, žinoma, viskas tampa logiška – kuo ilgiau truks renovacija, tuo ilgiau bus galima ją „viešinti“.

Primenu, kad pagal mano siūlomą schemą valstybės renovavimo fondas finansuotų renovaciją iš Vyriausybės užsienyje išplatintų obligacijų ar Europos Sąjungos lėšo-

mis. Fondas įgytų teisę į sutaupyta šilumą, tai yra gyventojai mokėtų už tiek pat kilovatvalandžių, tarsi jie namo nebūtų renovavę, ir tai darytų tol, kol valstybės investicija atsipirktų (tarkim, keliolika metų). Kaip matome, pagal šią schemą žmonėms nereikia imti jokių paskolų, o bankai joje iš viso nedalyvauja, todėl dažni interneto komentuotojų kaltinimai, esą šių eilučių autorius „dirba bankams“, yra visai ne į temą. Manau, kad tokiai renovacijos organizavimo formai žmonės mieliau pritartų nei dabartinei, kai reikia užsikrauti paskolos našta.

EKONOMIKOS PAGYVINIMO NAUDA MOKESČIŲ MOKĖTOJAMS

Tarkim, valstybė masinės renovacijos pradžia išleisdžia 1 mlrd. litų. Už šią sumą būtų galima renovuoti apie tūkstantį daugiabučių po 50 butų, kai vidutinė renovacijos sąmata yra 20 tūkst. litų vienam butui. Kaip ne kartą minėjau, palūkanos už šią pasiskolintą sumą būtų iš esmės sumokamos iš pinigų, kurie dabar atitenka dujų tiekėjui (štai kodėl viešai teigiu, kad už renovaciją sumoka „Gazprom“). Taigi, renovacijos projektas turėtų būti patrauklus (dešiniams) politikams, nuolat burnojantiems prieš šią įmonę iš Rytų ar postringaujantiems apie nacionalinį saugumą. Tačiau, kaip įprasta Lietuvoje, šuo dažnai tik loja, bet nekanda...

Yra dar vienas svarbus dalykas, kurio nepaminėjau. Investavus tą 1 mlrd. litų, mažiausiai 400 mln. litų tais

pačiais metais grįžtų į valstybės biudžetą kaip statybininkų, dalyvaujančių renovacijoje, pajamų mokesčiai, jų sumokėti pridėtinės vertės ir akcizų mokesčiai, mažesnės socialinės paramos išmokos. Taigi, tai yra net 40 proc. gražos projektas!

Jei verslininkas atsisakytų tokios didelės gražos, jis kolegų būtų laikomas kvailiu. O kai taip daro valstybė?! Apmaudu, švelniai tariant, tikrai galėjome gerokai lengviau išgyventi sunkmetį, jei valdžia būtų rimčiau pasižiūrėjusi į savo pačios pažadą (įtvirtintą Vyriausybės programos įgyvendinimo priemonių plane) renovuoti 2 tūkst. daugiabučių per metus. Tačiau viskas baigėsi taip, kaip ir buvo galima prognozuoti, – politikų rodymu pirštu vienas į kitą, nurodant, kas kaltas už dideles šildymo sąskaitas. Kaip tik, rašant šį straipsnį, Vilniuje vėl pabranginta šiluma, tikėtina, kad netrukus dar 30 proc. didės dujų kaina, tad vėl bus apie ką papolitikuoti...

Politikai, žinoma, visada ras pasiteisinimą. Aplinkos apsaugos ministras Gediminas Kazlauskas nuolat sugalvoja vienas už kitą įdomesnių pasiteisinimų. Pavyzdžiui, pastaruoju metu jis kūrė tokią teoriją: žmonės nenori renovacijos, kad nereikėtų gelbėti tautiečių statybininkų, kurie dėl krizės prarado darbus. Na, o šių eilučių autoriui asmeniškai šmaikščiausias yra šis: 2010 m. gruodį vienoje LRT laidoje Seimo narys Jurgis Razma, atsakydamas į opozicijos politiko Valentino Mazuronio kaltinimą, kad reikia pradėti interpeliaciją minėtam ministrui, taip (gindamas ministrą) atšovė: „Renovacija nežlugo, nes ji dar neprasidėjo.“ ■

MICHAEL BOLTON KENNY G
kartu su
BIRŽELIO 30 D.
VILNIUS Siemens Arena

REKĖJAI
rytas trytas.lt LITVA 3
BIJETAU JAU PREKYBOJŲ! TIKETA 1588